

УДК 796.51

КОЛОТУХА Олександр Васильович,

доктор географічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту, економіки, права та туризму, Львівська академія Національного авіаційного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ

В статті розглянуто теоретико-методичні засади активного туризму, проаналізовано предметні поля та визначені спільні ознаки видів активної рекреаційно-туристської та туристсько-спортивної діяльності, які входять до блоку активного туризму, розглянуто співвідношення цих понять, дано авторське визначення активного туризму.

Ключові слова: активний туризм, спортивний туризм, спортивно-оздоровчий туризм, спортивно-рекреаційний туризм, пригодницький туризм, екстремальний туризм.

Постановка проблеми. З точки зору рівня рухової активності учасників туристської діяльності можна з певним допущенням, виділити «активні» і «пасивні» форми туристських заходів. Туризм активного відпочинку, більш ефективний для цілей фізичної, емоційної, інтелектуальної рекреації, ніж туризм пасивного відпочинку. Активні форми туризму, забезпечують дозоване за обсягом і інтенсивністю фізичне навантаження для учасників туристських заходів, що є найважливішим чинником їх повноцінного відпочинку та ефективного оздоровлення. Активний туризм стає все більш вагомим сегментом туристської галузі, залучаючи сотні мільйонів прихильників активного відпочинку у природному середовищі в світі. Як галузь туристської діяльності активний туризм досліджується вченими-туризмознавцями в розрізі видової класифікації туризму. При цьому до активного туризму відносять все більше і більше видів активної рекреаційно-туристської та туристсько-спортивної діяльності. Тому актуальним вважається визначення активного туризму, дослідження його меж і структури.

Мета дослідження – визначити теоретико-методичні засади активного туризму, проаналізувати предметні поля видів активної рекреаційно-туристської та туристсько-спортивної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в поняття «активний туризм» вкладається різне значення. В міжнародному туризмі термін «активний туризм» означає число відвідувань будь-якої країни мешканцями інших країн [2, с. 16]. Ряд фахівців розглядає активний туризм як синонім спортивного туризму. Натомість, більшість фахівців з туризму розуміють під активним туризмом такий, який при подоланні туристських маршрутів використовує активні засоби пересування та подолання перешкод (пішки, на байдарках, лижах, велосипедах тощо). Тому, як варіант, у назві цього виду туризму можна застосовувати термін «туризм з активними способами пересування». Так російський географ С.Е. Мишлянцева під *активним туризмом* пропонує розуміти форму подорожей за маршрутами невисокої складності, переважно в слабозміненому природному середовищі, з використанням активних способів пересування. За змістом цей вид туризму, на думку автора, близький до існуючого спортивного туризму, але ґрунтується на маршрутах некласифікованих або невисоких категорій складності і не дає учасникам можливості отримувати спортивні розряди і звання. Маршрути активного туризму, за рідкісним винятком, мають незначну протяжність і тривалість, меншу, ніж встановлені для спортивних туристських походів [3, с. 19].

В науковій туристській і спортивній літературі, наряду з терміном «активний туризм», широко поширені інші терміни з предметними областями, що накладаються та перетинаються, як то «спортивно-оздоровчий туризм», «спортивно-рекреаційний туризм», «спортивний туризм», а останнім часом до них приєдналися також вельми популярні – «пригодницький туризм» та «екстремальний туризм». Проаналізуємо застосовувані

визначення видів активної рекреаційно-туристської діяльності із їх предметними областями з метою розведення цих понять та, по можливості, уникнення їх накладання та перетинання.

Спортивно-оздоровчий туризм – це специфічний вид рекреаційно-туристської діяльності, головною формою якої є оздоровчий туристський похід (подорож), або туристський табір з радіальними туристськими виходами. Цей вид діяльності спрямований на відновлення фізичних, психічних, духовних сил людини, активний відпочинок та оздоровлення, удосконалення туристських знань, умінь та навичок, підготовку туристів до більш складних туристсько-спортивних заходів.

Активною формою *спортивно-рекреаційного туризму* є туристський похід вихідного дня або багатоденний оздоровчий похід. У цьому випадку сама подорож районом, який володіє рекреаційними ресурсами (ліс, чисте повітря, чисті водойми, красиві ландшафти), з використанням дозованих оздоровчих фізичних навантажень є технологією відпочинку і зміцнення здоров'я. Яскравим прикладом активних форм спортивно-рекреаційного туризму є екологічні туристські походи «дикими» чистими територіями, з максимально дбайливим ставленням до даних територій, з пізнавальними екологічними цілями тощо.

Спортивний туризм – це неолімпійський вид спорту, в основі якого лежать змагання на туристських маршрутах та туристських дистанціях, прокладених у природному середовищі і включають подолання різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо) з використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження [4, с. 17]. При подоланні природних перешкод використовуються різноманітна туристська техніка і тактика, різні способи забезпечення безпеки.

Активний туризм сьогодні все частіше «насихчується» пізнавальним компонентом, духом відкриття раніше невідомого, більше того, вибір способу і засобу пересування залежить саме від поставленої пізнавальної мети. Наявність привабливої пізнавальної мети «відкриття», часто формується на основі історичних та краєзнавчих матеріалів або дослідження природних явищ, призводить до того, що активний туризм часто визначається як *пригодницький*. Згідно вимог Всесвітньої торгівельної асоціації пригодницького туризму (Global Adventure Travel Trade Association), до пригодницького туризму можна віднести будь-яку туристську активність, якщо вона включає хоча би дві з трьох ознак: фізичну активність, культурну взаємодію або занурення у природне середовище [5].

Екстремальний туризм, навпаки, відрізняється тим, що передбачає високі фізичні навантаження і ризики для здоров'я та життя туристів і вимагає їх високої фізичної та психологічної підготовки. Тут, на відміну від пригодницького туризму, немає місця комфорту та безпеці. Це не стільки розважальна, скільки «випробувальна» подорож – туристи зайняті, скоріше, самопізнанням і самоствердженням. На нашу ж думку, *екстремальний туризм* – це види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком для життя, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань (туристські перегони, ралі) [1, с. 20].

Таким чином, можна виділити спільні ознаки, які характеризують всі вищезазначені види туризму, враховуючи загальні ознаки туризму (місце перебування туриста, термін перебування та діяльність у місці тимчасового перебування, що не пов'язана з отриманням трудових доходів):

- активний характер туристських заходів;
- проведення заходів в незайманому або слабозміненому природному середовищі;
- здебільшого маршрутний характер заходів;
- потреба в значному територіальному ресурсі;
- орієнтованість на природні ресурси;
- специфічна пов'язаність з індустрією туризму;
- залежність від транспортної освоєності регіону.

Розглянемо співвідношення понять у активному туризмі (рис. 1).

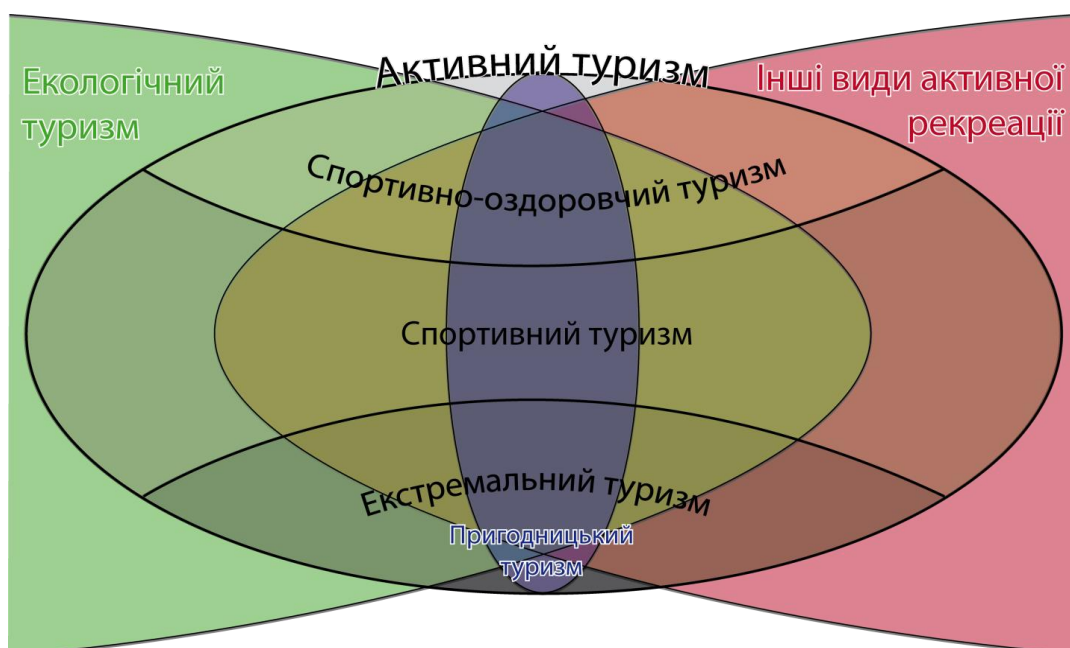

Рис. 1 Співвідношення понять у активному туризмі

В блоці активного туризму виділимо три сегменти за прикладом спортивної аналогії (фізична культура → спорт → спорт вищих досягнень): спортивно-оздоровчий туризм (спортивно-рекреаційний туризм) → спортивний туризм → екстремальний туризм (рис. 2).

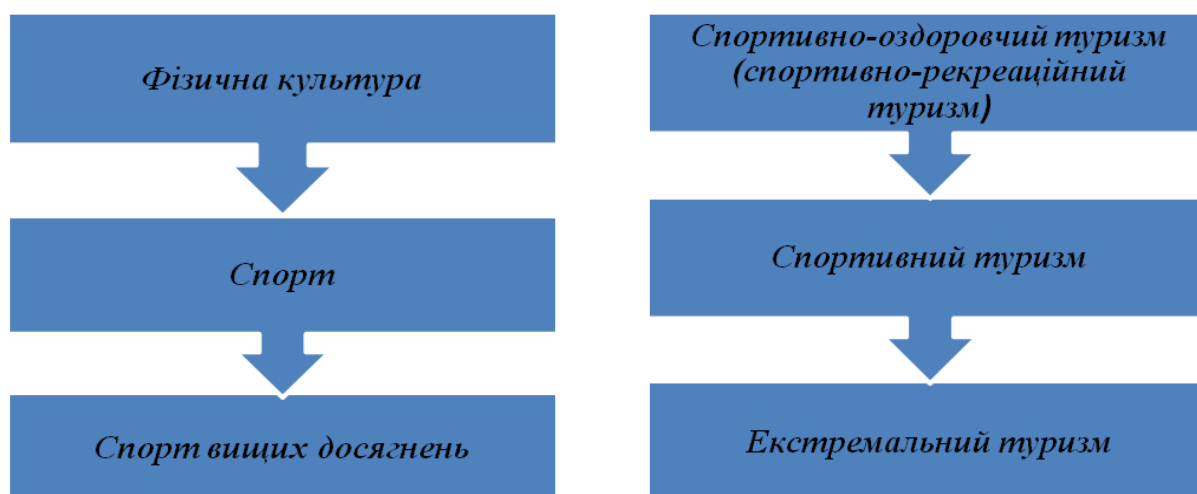

Рис. 2 Сегменти активного туризму за прикладом спортивної аналогії

Автор розглядає поняття «спортивно-оздоровчий туризм» та «спортивно-рекреаційний туризм» як практично тотожні, тому що вони використовують подібні діяльнісні форми (нескладні походи), відбуваються в природному середовищі, мають оздоровчий, рекреаційний ефект.

Центральною ланкою блоку активного туризму виступає спортивний туризм, який має чітко визначену нормативну базу, розроблену класифікацію маршрутів, градацію складності туристських перешкод, розрядні спортивні нормативи. Таким чином, всі активні туристські заходи, які за параметрами та інтенсивністю «не дотягують» до спортивно-туристських слід відносити до категорії спортивно-оздоровчого туризму.

Натомість до екстремального туризму слід відносити види подорожей, що перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних походів, а також форми

діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних подорожей або спеціалізованих змагань.

Існує тісний взаємозв'язок між підсистемами спортивно-оздоровчого (спортивно-рекреаційного) туризму, спортивного туризму та екстремального туризму. При проведенні рекреаційних туристських заходів часто використовуються технології видів спорту, в т.ч. і технології спортивного туризму. З іншого боку, функція рекреації обов'язково присутня в рамках спортивних туристських заходів. Основоположні фактори оздоровлення подібні як для спортивно-оздоровчого (рекреаційного) туризму, так і для спортивного туризму. Безсумнівним оздоровчим ефектом володіє регулярне перебування туристів-спортсменів в гірських районах, зі своїм унікальним мікрокліматом, природою тощо. В сутності, грань між спортивно-оздоровчим і спортивним туризмом складно визначити, як і грань між спортивним та екстремальним туризмом.

Форми активного туризму з яскравим пізнавальним компонентом утворюють блок пригодницького туризму, який за реалізацією може бути спортивно-оздоровчого, спортивного або навіть екстремального змісту (рис. 1).

Проаналізувавши співвідношення понять «спортивний туризм», «спортивно-оздоровчий туризм», «спортивно-рекреаційний туризм», «пригодницький туризм» та «екстремальний туризм», можна зробити висновок, що всі вони виділені за критерієм – мета подорожі.

Предметні поля активного туризму та екологічного туризму частково перекриваються тому, що активний туризм часто реалізується в незайманому або малозміненому навколишньому середовищі і є екологічним за суттю (рис. 1). Екологічний же туризм може використовувати як активні туристські форми – походи, так і пасивні – споглядання за тваринами та рослинами, сільський зелений туризм тощо.

На активний туризм накладаються інші види активної рекреації та спорту, які використовують туризм як проміжний продукт з точки зору реалізації кінцевої мети або цілей поїздки – гірськолижний туризм, дайвінг-туризм, гольф-туризм, альпінізм тощо (рис. 1).

Висновки. Отже, *активний туризм* – це вид рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в природному середовищі, і полягає у проходженні туристських маршрутів різними активними засобами пересування із подоланням різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо). В блоці активного туризму слід виділити три складові сегменти: спортивно-оздоровчий туризм (спортивно-рекреаційний туризм) → спортивний туризм → екстремальний туризм. Форми активного туризму з яскравим пізнавальним компонентом утворюють блок пригодницького туризму, який «накладається» на три складові сегменти активного туризму. Активний туризм є природозорієнтованим за суттю, тому предметні поля активного туризму та екологічного туризму частково перекриваються.

Список використаних джерел

1. Колотуха О.В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія / О.В. Колотуха. Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2015. 448 с.
2. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. К.: Знання, 2008. 661 с.
3. Мышлявцева С.Э. Активный туризм в регионах Урала (маршрутный принцип территориальной организации): автореф. дис. ... канд. геогр. наук. Пермь, 2007. / С.Э. Мышлявцева [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.psu.ru>.
4. Правила змагань зі спортивного туризму. К.: Федерація спортивного туризму України, 2008. 148 с.
5. Global Adventure Travel Trade Association / www.info@adventuretravel.biz.

References

1. Kolotukha, O.V. (2015). Neoprostorova orhanizatsiia sportyvnoho turyzmu: [Geospatial organization of sports tourism]. Kirovohrad: FO-P Aleksandrova M.V. [in Ukrainian].
2. Malska, M.P., Antoniuk, N.V., Hanych, N.M. (2008). Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh [International tourism and services]. K.: Znannia [in Ukrainian].
3. Myshliavtceva, S.E. (2007). Aktivnyi turizm v regionakh Urala (marshrutnyi printcip territorialnoi organizatsii) [Active tourism in the regions of the Urals (route principle of territorial organization)] Extended abstract of candidate's thesis. Perm [in Russian].
4. Federation of sports tourism of Ukraine (2008). Pravyla zmahan zi sportyvnoho turyzmu [Rules of competitions in sports tourism]. K.: Federatsiia sportyvnoho turyzmu Ukrainy [in Ukrainian].
5. Site of Global Adventure Travel Trade Association. www.info@adventuretravel.biz. Retrieved from [http:// www.info@adventuretravel.biz/](http://www.info@adventuretravel.biz/)

KOLOTUKHA Oleksandr, Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Management, Economics, Law and Tourism of the Flight Academy of the National Aviation University.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF ACTIVE TOURISM

Abstract. *The article deals with the theoretical and methodological principles of active tourism, analyzes the subject fields and defines common features of the types of active recreational tourism and tourist and sports activities that are part of the active tourism block, the correlation of these concepts is considered, the author's definition of active tourism is given*

Active tourism is becoming an increasingly important segment of the tourist industry, attracting hundreds of millions of fans of active recreation in the natural environment in the world. Along with this, active tourism includes more and more types of active recreational tourism and tourist and sports activities. Therefore, the definition of active tourism as well as the study of its structure is considered to be relevant. The purpose of the research is to determine the theoretical and methodological principles of active tourism, to analyze the subject fields of the types of active recreational tourism and tourism and sports activities

In the scientific tourism and sports literature, along with the term "active tourism", other terms with overlapping subject areas, such as "sports and health tourism", "sports and recreational tourism", "sports tourism", are widespread, and what is more, terms "adventure tourism" and "extreme tourism" have also joined them lately The article analyzes the used definitions of the types of active recreation and tourism activities with their subject areas in order to move apart these concepts and, if possible, avoid their overlapping and crossing

Hence, active tourism is a type of recreational and tourist activity that is carried out in the natural environment, and consists in the passage of tourist routes by various active means of travel with the overcoming of various obstacles (passes, peaks, rapids, canyons, caves, etc.). In the block devoted to active tourism, the author identified three constituent segments: sports and health tourism (sports and recreational tourism) → sports tourism → extreme tourism. Forms of active tourism with a bright cognitive component make up the adventure tourism block, which is "superimposed" on the three constituent segments: of the active tourism. Active tourism is nature-oriented in essence, therefore the subject fields of active tourism and ecological tourism partially overlap.

Key words: *active tourism, sports tourism, sports and health tourism, sports and recreational tourism, adventure tourism, extreme tourism.*

*Одержано редакцією: 11.09.2018 р.
Прийнято до публікації: 20.09.2018 р.*